

М.А. Швайка
академік АЕН України,
м. Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ, ЗАПРОВАДЖЕННЯ СВІТОВОЇ РЕЗЕРВНОЇ ВАЛЮТИ І ОРГАНІЗАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ НЕЮ МІЖНАРОДНОГО БАНКУ

Світова економіка протягом тривалого часу перебуває у глибокій фінансовій і економічній кризі, пов'язаній з невідповідністю її валютної системи і сучасним вимогам. Найслабшою ланкою світової глобальної економіки є фінансова система. Численні міжнародні наради з питань пошуку шляхів подолання світової фінансової кризи (за участю великої вісімки чи двадцятки) не принесли бажаного результату, бо заходи по її подоланню опрацьовуються з позицій тих, що спровокували кризу, на фінансовому балагані наживаються і до вирішення сучасних назрілих питань намагаються застосувати старі підходи, характерні для функціонування неіснуючої золотогоршової системи, які дають змогу США, країнам Євросоюзу від теперішнього підходу отримувати чималі бариші, хоч від цього страждають мільйони людей у всьому світі.

Учасники цих нарад, яких ніхто не уповноважував на подібні дії, свої інтереси видають за інтереси усього людства. Пустослів'я лідерів G8 і G20 ставить світ на грань катастрофи. Щорічно ці формування демонструють різницю між пустими словами і серйозним світовим управлінням. Тому ці формування треба розпустити, щоб вони не підміняли ООН.

У минуле відійшли побудовані на золоті попередні грошові системи: 1) золотомонетна; 2) золотозливкова; 3) золотодевизна. Вони глибоко досліджені й описані в літературних джерелах. Старі підходи, що застосовувалися до оцінки золотогоршової системи, помилково намагаються застосувати для аналізу іншої, сучасної грошової системи, яка прийшла на зміну золотогоршовій.

Тепер відбулася демонетизація золота й у всьому світі існує кредитна грошова система. Вона дуже слабо досліджена. Її зміст не розкритий дослідниками в науковій літературі. Їй не присвячено жодної фундаментальної праці й помилково цю грошову систему називають паперовою. 3–5 % паперових грошей в загальній кількості грошової маси не можуть визначати природи грошової маси вцілому.

Теперішня світова фінансова криза, яка охопила всі країни, у тому числі й Україну, свідчить про те, що у здійснюваній грошовій політиці допущені серйозні прорахунки, через що вона не відповідає вимогам життя. Криза — це плата за помилки. Створено умови для розбухання грошових бульбашок, пророблення з ними різного роду фокусів, спекулятивних афер на мільярдні суми і за допомогою подібних засобів відбувається пограбування мільйонів людей в усьому світі. Недосконала організація світової валютної системи привела до небаченого відриву грошей від товарної маси. Відсутнє правильне розуміння процесів, які відбуваються в сучасних грошових механізмах. Це не дозволяє виробити відповідні практичні рекомендації.

Пов'язана з недоліками в організації грошової системи, сучасна економічна й фінансова криза, яка вибухнула останнім часом і охопила увесь світ, розорює країни, банки, страхові організації, підприємства, які закриваються і звільняють робітників, позбавляючи широкі верстви населення праці й засобів до існування.

Світові втрати від фінансової кризи становлять 5 трлн. доларів. Це 160 бюджетів України. Світова економіка перебуває в стані великої нестійкості, ризикуючи дійти до найбільшого краху з часів Великої депресії.

Криза розпочалася 2007 р. у США і поширилася на весь світ. Це пов'язано, в першу чергу, з долларом, який став світовою резервною валютою і не справився з цією своєю новою функцією. Тому незадовільне функціонування побудованого на доларі як резервній валюті світового грошово-валютного механізму має безпосереднє відношення до світової кризи.

Побудована на доларі міжнародна валютна система має дуже серйозні вади. Перетворення валюти однієї країни в міжнародну, причому без будь-яких зобов'язань і відповідальності, надало цій країні величезні вигоди й переваги у здійсненні кредитної експансії, створивши значні можливості її урядовцям і бізнесменам для зловживань.

З того часу, як Президент США Ричард Ніксон з 15 серпня 1971 року заборонив обмін доларів на золото, Америка отримала можливість наводнити увесь світ пустими нічим не забезпеченими доларами, отримуючи від цього величезні незаслужені доходи. Провокування ними світової катастрофи — фінансової кризи — ще й досі не змусило їх отямитись. Особиста вигода поставлена вище здорового глузду й інтересів усього людства. Цьому сприяє також світове співтовариство, яке виявилось нездатним запровадити нову резервну світову валюту і створити світовий банк, який регулював би обіг нових світових грошей.

Зняття обмежень на недопущення створення зайвої кількості грошей стало провокувати інфляцію у світових масштабах.

Теперішня міжнародна валютна система не має механізму попередження стійкого торгового дисбалансу, тому ніщо не завадило США нагромаджувати дефіцит поточного рахунку, який з 1980 р. сягнув гігантської суми — 3 трлн. доларів. Цей дефіцит наводнює при цьому планету доларами, які стали новим міжнародним резервним активом замість золота.

Сучасну кризу не без підстав називають доларовою, тому що вона викликана нагромадженням зайвих доларових активів, якими спровокувала обвал самої вартості долара.

Тепер у світі домінують чотири валюти, що мають неофіційний статус резервних: долар США, євро, фунт стерлінгів і єна. В них відбувається понад 80 % розрахунків у міжнародній торгівлі, а також номінується близько 95 % офіційних резервів і міжнародних фінансових активів. Це дозволяє цим країнам замикаєти на собі основні глобальні потоки капіталу.

Серед різних ключових валют домінує становище займає долар.

США уже протягом 40 років активно використовують статус долара як ключової міжнародної валюти для фінансування хронічного дефіциту свого платіжного балансу, розміщуючи серед іноземних інвесторів доларові боргові зобов'язання. У зв'язку з отриманням величезних незаслужених доходів від безконтрольного випуску у світ доларів перед США постало питання про їх використання, що породило марнотратство і паразитизм. В перші роки після зняття гарантій на обмін доларів на золото, коли у США хлинула лавина дармових грошей, вони навіть не знали, що з ними робити. Поступово стали залучати до житлового будівництва.

США виробляють 20 % світового ВВП, а споживають 40 %. Через цей паразитизм США чекає катастрофа. І вона розпочнеться з фінансової кризи. На долю реального сектора економіки припадає 19 % ВВП, тоді як на сферу послуг — 81 %.

Бюджетний дефіцит покривається все новими і новими позиками. В США з початку фінансового року по 27 липня 2010 р. було зібрано податків до федерального бюджету на суму 1,675 трлн \$, тоді як витрати бюджету становили \$ 9, 273 трлн. Тобто майже за сім місяців американці витратили в 5,5 рази більше, ніж надійшло податків. В Україні, яка перебуває на дотації у МВФ, це співвідношення становить 1 до 2.

До 1973 р. світову валютну стабільність забезпечувала система фіксованих обмінних курсів, сформована в 1944 р. на Бреттон-Вудській конференції. Курс амери-

канського долара і курси всіх інших валют були прирівняні до певної частини золота за певною ціною. Бреттон-Вудська система служила квазізолотим стандартом, бо всім іншим країнам гарантувалось право конвертувати їхні долари в золото за обмінним курсом — 35 доларів: за 1 унцію золота.

Коли в 1973 р. обвалилась Бреттон-Вудська система, країни світу повинні були домовитись щодо організації нової світової валютної системи, яка регулювала б міжнародну торгівлю і валютні відносини, створення і запровадження нової міжнародне резервної валюти. Оскільки світове співтовариство цього не зробило, цим скористалися США і пустоту заповнили доларом, перетворивши його у світову резервну валюту, добившись за допомогою цього величезних незаслужених доходів, вигод і переваг. Цього вони домоглись без офіційних угод і прийняття на себе будь-яких зобов'язань.

Під впливом усіх цих подій відбувся перехід валютної системи, що спиралася на фізичні активи (золото), до чогось без усякої твердої опори, що підвищило відповідальність за усвідомлене управління грошово-валютними операціями.

На зміну золотогорошовій системі, яка мала властивий механізм саморегуляції і не допускала випуску зайвих грошей, і виникнення подібних криз, прийшла кредитна грошова система, яка позбавлена таких механізмів і потребує свідомого регулювання. Річ у тому, що стійкість золотогорошової системи забезпечувалася таким вагомим чинником, як наявність у грошей внутрішньої вартості, якої гроші при кредитній системі позбавлені.

Оскільки долар став світовою міжнародною валютою, над виконанням ним цієї ролі повинно здійснювати контроль усе світове співтовариство за всіма правилами і приписами, що пред'являються до функціонування кредитної і грошової системи (нехай і світової). Тільки за допомогою чітких обмежень і суворого контролю можна досягти недопущення створення зайвої кількості грошей і свідомо запобігати торговому дисбалансу. Через те, що цього не було, ніщо не завадило США нагромадити величезний дефіцит поточного рахунку.

Утворилася величезна некерована і нерегульована грошова лавина, яка вийшла з-під людського контролю і створила для всього людства багато проблем. Випустили Джинна з пляшки — і він розповзся по всьому світу.

Ставши міжнародною резервною валютою, долар перетворився у світову силу.

Ні один уряд світу, в тому числі і уряд США не має змоги контролювати обсяг емісії долара, оскільки правом емісії володіє лише федеральна Резервна Система, фінансова структура, що належить 20 приватним банкам США. З 1971 р. друкування світових грошей перетворилось в їх головний бізнес. Якщо уряду США потрібні гроші, то ФРС їх друкує у вигляді позики під проценти. Надмірне розбухання грошової маси, яка розплилась по усьому світу, є реальною загрозою не лише для Америки, а й для усього світу.

Разом з друкуванням грошей розробляються заходи їх зв'язання. Це зокрема міг бути випуск довгострокових державних зобов'язань. Одним з таких механізмів стала поява вторинного фондового ринку цінних паперів. Розкрутка цього механізму відбувалась за законами класичних пірамід.

Намагання до швидкої наживи притягнуло в Америку величезні ресурси, які витрачались на купівлю папірчиків під назвою деривативи, що не мають жодної реальної вартості.

США сприйняли перетворення долара у світову резервну валюту як дар Божий, використали у своїх егоїстичних інтересах (для латання дірок у бюджеті, покриття величезних військових затрат і ведення війн, фінансування різних своїх грандіозних, широкомасштабних космічних та інших проектів і програм, купівлі в усіх країнах величезних мас товарів за привласнений їх же емісійний доход, тобто за нічим ні забезпечені папірчики, сприймаючи це як щось само собою зрозуміле, їм належне).

Протягом тривалого часу американська держава, населення і бізнес явно жили не за своїми можливостями, надуваючи боргові бульбашки і залучаючи дешеві гроші усієї глобальної економіки. При чому приплив дешевих грошей спостерігався в основному в секторі послуг, де домінує становище займав продаж нерухомості. Через егоїзм США щоденно втрачають свої мільярди переваги.

Зайві долари бродять по світу, але вони їх не пускають у США. США скористались тим, що світова машина обігу вимагає, щоб певна частка реалізованої вартості товарів постійно перебувала в обігу, присвоїли собі цю машину, спотворили і використали в цілях свого збагачення на шкоду усьому людству.

До таємниць своєї грошово-валютної алхімії США нікого не допускають. Засекретили цю справу до безмежності, зробили її великою державною таємницею, що говорить про те, що тут не обходиться без таємних справ і шахрайства, без зловживань планетарного масштабу.

США наживаються не тільки на доларі як світовій резервній валюті, а й на використанні його як скарбу. Мільйони громадян у світі нагромаджують долари так само, як у минулому це робили з золотими монетами, зберігаючи їх на чорний день, як надійний резерв (як гробові, на лікування, на подарунки дітям та онукам, на їхнє навчання, на поїздку за кордон тощо). На друкування 100-доларової купюри витрачають 3 центи, а отримують доходу 99,97 доларів. І це лише від друкування однієї 100-доларової купюри. А для цієї мети щорічно використовуються сотні мільярдів доларів. Для США це найдохідніший бізнес.

Доти, поки не буде запроваджено комерційного механізму створення кредитних грошей, що базується на утворенні боргових зобов'язань у час реалізації товарів, не встановлено суворого контролю за недопущенням створення їхньої зайвої кількості, і грошовий обіг не буде строго відмежований від спекулятивних операцій з цінними паперами, з допомогою яких надуваються грошові бульбашки, не буде світового порядку.

Потрібна інша концепція грошей, яка не дозволяла б робити гроші з повітря і надувати грошові бульбашки. Тільки один володар це повинен робити — обмін, у процесі якого створюються справжні комерційні, а не надумні грошові зобов'язання.

Для опрацювання заходів по подоланню глобальної кризи спершу треба з'ясувати її першопричини. На жаль своєчасно не було враховано, що вже віджила себе стара золотогрошова система і у двері стукала кредитна

грошова система, до прийому якої як слід не підготувались. Будучи позбавленою механізмів саморегуляції, вона потребувала свідомого регулювання, яке було проігнороване.

У 80-х роках ще два нововведення сприяли зростанню розриву між спекулятивною та реальною економікою. З'явилися та стали стрімко помножуватись нові види спекулятивних цінних паперів — так звані похідні — свопи (договори про обмін активів та пасивів на аналогічні активи й пасиви з метою подовження або зменшення строків погашення, або з метою підвищення чи зниження процентної ставки з тим, щоб максимізувати доходи чи мінімізувати збитки) та опціони (договори, за якими покупець одержує право (але не обов'язок) купити або продати актив за заздалегідь зазначеною ціною) різного роду. Первісно з'явившись як інструменти страхування від фінансових ризиків, ці контракти стали улюбленими об'єктами фінансової спекуляції. Загальна вартість таких обороток до 2008 року зросла до неймовірної цифри — у середньому у сотні та тисячі трильйонів за день. Лише в США ринок похідних виріс порівняно з 2002 роком у п'ять разів — із 106 трильйонів до 531 трильйону. Ця цифра більш ніж у 35 раз перевищує весь валовий продукт США. Про те, до чого це може призвести у різні часи попереджали найбільш відомі американські фінансисти: Сорос, Рогатін, Баффет. Рогатін, наприклад, назвав їх «потенційною водородною бомбою», а Баффет — «фінансовою зброєю масового знищення».

Тоді ж з'явилися та швидко поширились нові фінансові фірми — хедж-фонди (приватні, не обмежені нормативним регулюванням інвестиційні фонди, недоступні широкому загалу), що на відміну від традиційних фінансових організацій не підлягають ніякому державному регулюванню. Саме вони стали центром торгівлі похідними, хоча останнім часом цим займаються також звичайні банки, біржеві та страхові компанії, розраховуючи на високі та швидкі прибутки.

У кінці 90-х років у США відбулась ще одна подія — було скасовано прийнятий у 30-х роках минулого сторіччя закон Гласса-Стігала, який забороняв комерційним банкам займатися діяльністю інвестиційних банків, тобто розмішувати цінні папери та торгувати ними. Відповідно інвестиційні банки не могли виконувати функції комерційних банків, тобто приймати депозити та видавати кредити. Такий розподіл вважався необхідним для обмеження спекуляцій банками і тим самим мав запобігти повторенню великої фінансової кризи 1929–1930 років. Цього розподілу дотримувались майже 60 років, але врешті решт фінансові магнати з Уолл-стріт наполягли на його скасуванні в ім'я ринкової свободи. Стабільність принесли у жертву олігархічній ідеології і наживі товстосумів.

Вся ця тривала «еволюція» і підготувала сьогоднішню глобальну фінансову кризу. Почалась вона з приватної спекулятивної бульбашки — кризи житлового будівництва та іпотеки (кредиту отриманого під заставу нерухомості) у США. Бульбашка ця роздувалася роками з вини Федеральної резервної системи (ФРС), яка небезпідставно підтримувала цей бум заради штучного продовження економічного підйому у політичних інтересах адміністрації Буша.

Американська адміністрація не боролась з корінними наслідками кризи. ФРС протягом декількох місяців знижувала облікову ставку, але це допомагало підтримувати загальні показники статистики, не оздоровлюючи при цьому фінансову сферу і не огорожуючи її від спекуляцій. Уряд та ФРС спокійно дивились, як один за одним великі банки списують десятки мільярдів поганих кредитів та цінних паперів, ніби розраховуючи, що фінансова криза розв'яжеться сама по собі. Тим часом почала роздуватись, а потім луснула ще одна спекулятивна бульбашка. Грошовий капітал, що накопичився в іпотечі, не знайшовши собі іншого застосування, хлинув у спекуляцію біржевими товарами. Нафта, звісно ж, опинилась у перших рядах. Гра на підвищення була інспірована чутками про значний ріст споживання нафти у Китаї та Індії. На додачу до реально-го виник надмірний фіктивний попит. У результаті ціна на нафту зросла із 100 доларів за барель на початку 2008 року до 147 доларів на початку липня. Після цього фіктивний попит почав стрімко зникати, чергова бульбашка лопнула, і ціни покотилися до низу. До середини жовтня вони знизились до 83 доларів за барель.

У той час, як спекулятивний капітал зник із нафти, він йшов на валютний ринок, створюючи неочікувано високий попит на долари. До цього часу долар, що декілька років поспіль падав по відношенню до євро та інших валют, став стрімко зростати. З найнижчої точки 1,59 долару за євро він у короткий термін зріс до 1,36 чи на 16,9 %. Це є неприродним, враховуючи що саме США все ще залишаються епіцентром фінансової кризи. Якщо це ще одна бульбашка, то долару загрожує черговий провал. Такий перебіг подій загрожує світовим фінансам, нові непередбачені наслідки.

До початку глобалізації місце «буржуа-виробника» постіндустріальне суспільство висунуло на авансцену «буржуа-мінялу». Саме завдяки цим змінам глобалізація привела до неабиякого відриву грошей від руху товарної маси і утвердження грошових бульбашок. Уже до початку 2000 р. річна торгівля валюти становила понад 400 трлн. доларів, і це у 80 разів перевищило світову торгівлю товарами.

Іпотечна криза розгорілась у 2006 р. Тоді сотні тисяч американців не змогли виплатити житлові кредити. Результатом цієї авантюрної політики ФРС є те, що за три роки банки відібрали у американців понад два з половиною мільйонів будинків і квартир за несплату іпотечних кредитів. Обсяг випущених лише одних деривативів у США більш ніж у 10 разів перевищує світовий ВВП. Крім того існують ще інші види цінних паперів чи грошових сурогатів.

Приклад того, що не можна надмірно захоплюватись цінними паперами, говорить досвід Греції, в якій основним інструментом фінансування дефіциту держбюджету стали державні облигації.

Прибутки інвесторів десяти провідних хедж-фондів світу за всю історію їх існування становили близько \$ 154 млрд. Це становить приблизно третину всіх семи тисяч хедж-фондів світу. Лише в 2009 р. хеджеві фонди заробили \$ 25, 3 млрд.. Доходність цих фінансових компаній, що нерідко займаються спекуляціями, перевищує доходність найбільших виробничих компаній світу.

Позитивний досвід боротьби з кризою подає Китай, який зумів успішно забезпечити взаємодію невидимої руки, ринку і видимої голови держави.

Обмеження іноземної участі в кредитній системі захистило китайську фінансову систему від проблем виводу фінансового капіталу в час кризи. Китайський фондовий ринок залишається найбільш регульованим і закритим для нерезидентів. Практично відсутні на ньому так звані похідні фінансові інструменти. Не користуючись спекулятивними портфельними інвестиціями напередодні кризи, Китай не відчув їх відпливу в час кризи. Китайський кредитний ринок відносно закритий для іноземних банків: частка одного іноземного стратегічного інвестора в китайському банку не може перевищувати 20 %.

Позитивну роль відіграло те, що Китай запровадив фіксований до долара курс юаня, завдяки якому внутрішня інфляція різко скоротилась.

За чотири роки (1969–1973 рр.) руйнування Бреттон-Вудської системи світові резервні активи вирости більше, ніж за всі попередні століття разом узяті. За 20 років (від 1949 до 1969 р.) їхній обсяг виріс на 55 %, а за наступні 20 років — на 700 %. У загальному (з 1969 р.) вони збільшилися майже в 20 разів, на 2000 %. Вплив цієї величезної, зайвої, непотрібної кредитної експансії на світову економіку не міг відбутися безслідно і безкарно.

До 1970 р. більшу частину резервних активів становило золото і це було наріжним каменем Бреттон-Вудської системи. Потім роль золота різко знизилась, бо переважну роль у резервних активах країн стала відігравати іноземна валюта.

До кінця 2000 р. золото становило лише 2 % світових валютних резервів. Після 1970 р. усі національні валюти також перестали забезпечуватися золотом. У підсумку світові резервні валюти з плином часу не тільки втратили золото, а й виявилися представленими валютами, які також уже не забезпечувались золотом. Основою міжнародної валютної системи стали кредитні гроші, абсолютне панування яких не лише довело свої величезні переваги над золотогрошовим обігом, а й створило для людства багато складних проблем. Відмова від золотовалютного стандарту як обмежувача в регулюванні міжнародних торгових і валютних відносин спричинила вибух кредитування, яке дестабілізувало світову економіку.

Сьогодні багато політиків і економістів, замислюючись над питанням: чи доцільно і розумно було світовому співтовариству допускати перетворення долара у світову резервну валюту і щоб дисбаланс, який утворився внаслідок гігантського дефіциту торгового балансу США, трусив світову економіку, відповідають, що нерозумно це було робити і що це була груба помилка з далеко йдучими наслідками.

Прямим наслідком порушення вимог економічних законів стало те, що величезний рівень зловживань і прямого фінансового шахрайства поширився з однієї країни на весь світ.

Усе це стало можливим тільки завдяки функціонуванню відірваних від золота кредитних грошей, які не мають внутрішньої вартості і позбавлені об'єктивного, автоматичного механізму саморегуляції, що не допускав би випуску зайвих грошей, а dokonче потрібного світового регулювання їхнього функціонування ніхто не здійснював.

США за куплені ними товари стали платити не золотом, а папірчиками — випущеними ними самими

доларами, які практично є вексями уряду США, які він не збирається ніколи оплачувати.

Економіка США, яку прийнято називати світовим двигуном економічного зростання, почала давати збої під важким тягарем боргу її корпоративного і споживчого секторів. Решта світу стала залежати від експорту товарів у США і отримання за них доларів, які стали світовими борговими зобов'язаннями. За них США купують більшу частину товарів у кредит.

Зі зникненням Бреттон-Вудської системи намітилося бурхливе зростання міжнародних резервів, яке вона до цього стримувала. Вона, як і її попередник золотий стандарт, мала властивий їй механізм саморегуляції, що не допускав створення надмірної кількості світових резервів і запобігав стійкому дисбалансу у міжнародній торгівлі. Головний недолік доларового стандарту, сучасної міжнародної валютної системи полягає у повній відсутності такого механізму. Наслідком цього стало порушення торгового балансу небачених масштабів і тривалості.

Водночас самі США з їхнім найбільшим дефіцитом платіжного балансу перетворилися в найбільшого боржника за всю історію людства.

Економічні бульбашки виникали не тільки в США, а й у профіцитних країнах. Вони зростали в міру того, як профіцитні засоби осідали в їхніх внутрішніх банках, запускаючи процес кредитування, мовляв би, у ці банківські системи влилися гроші підвищеної ефективності з центральних банків їхніх країн.

Це провокувало стрибок кредитування, який викликав економічне надзростання і гіперінфляцію вартості активів.

США виявились дестабілізовані власним величезним дефіцитом поточного рахунку. Приплив іноземного капіталу в США, який фінансував їхній дефіцит — це не що інше, як похідна від самого дефіциту. Річ у тому, що партнери США нагромадили величезні резерви доларових активів за рахунок торгового прибутку, не конвертуючи їх у національну валюту (що підвищило б її курс, але зменшило б прибуток і темпи економічного зростання). Купуючи акції, оцінені в доларах, а також корпоративні облігації і боргові папери держорганізації США, вони тим самим сприяли розбуханню бульбашок на ринку акцій, дуже нерациональному розміщенню корпоративного капіталу і піднесенню на ринках власності в США.

Досить було зникнути обмежувачам, закладеним у систему золотого стандарту, і торговий дисбаланс розбухнув, а міжнародне кредитування піднялося на небачену висоту. У підсумку процвітання з наступною депресією.

Торговий дисбаланс дестабілізував світову економіку, наводнив світ доларовою ліквідністю і надув економічного пузиря не тільки в США, а й у інших країнах.

Теперішня помилкова, неправильна і шкідлива грошово-валютна політика не тільки обґрунтовується, а й виправдовується застарілими концепціями й архаїчними підходами, опрацьованими для інших умов і нижчих фаз розвитку суспільства. Зокрема це стосується беззастережного нав'язування ліберального підходу, що не допускає будь-якого державного втручання в господарські процеси, посилення на ідеї і концепції, сформульовані для інших умов.

Цих архаїчних поглядів дотримуються, у першу чергу, американські фінансисти й політики, які вимагають невтручання держави в функціонування ринкових механізмів, на яке вони можуть впливати.

Кредитна грошова система, яка відірвалася від золотої пуловини, втратила механізм саморегуляції, і тому потребує свідомого державного регулювання, суворого контролю за недопущенням випуску зайвої кількості грошей.

Треба запровадити новий метод забезпечення достатнього росту ліквідності. Цю функцію могли б, наприклад, виконати вже відомі світовій практиці спеціальні права запозичення (СПЗ). Світове співтовариство домовилось щодо запровадження СПЗ у 1969 р. з метою забезпечити достатню міжнародну ліквідність у період, коли брак доларової маси, як вважали, стримує економічне зростання. Як тільки США зіштовхнулись із власною політикою торгового дисбалансу, відбувся вибух доларової ліквідності, так що потреби в СПЗ більше не було. Не дивлячись на надії багатьох, вони так і не переросли в головні резервні активи. Ніщо не заважає тепер повернутись до цієї ідеї, поглибити її та удосконалити. За допомогою СПЗ дефіцит поточного рахунку можна взяти під контроль.

Для чого були засновані СПЗ? У 1960-ті рр. Бреттон-Вудська система фіксованого обмінного курсу стала зживати себе, бо не володіла механізмом регулювання резервного зростання для фінансування зростання світової торгівлі й фінансового розвитку. Золото й американський долар — ось два основних резервних активи того періоду. Однак видобуток золота став неадекватним і ненадійним джерелом резервної пропозиції. Що стосується доларових резервів, то для їхнього безперервного нарощування потрібний був постійний дефіцит американського платіжного балансу. Але він становив загрозу вартості долара, тому було вирішено створити новий міжнародний резервний актив під патронатом МВФ.

Але буквально через декілька років після запровадження СПЗ Бреттон-Вудська система розвалилася й основні валюти перейшли на режим плаваючого обмінного курсу. Це нововведення, поряд зі зростанням на світових ринках капіталу (що допомогло кредитонадійним урядам брати в борг), зменшило необхідність у СПЗ.

Сьогодні роль СПЗ як резервного активу обмежена: до кінця квітня 2002 р. на СПЗ припадало менше 1,25 % незолотих резервів членів МВФ. І хоч деякі приватні фінансові інструменти депоновані в СПЗ, спроба поширити їх на приватних ринках мала дуже скромний успіх. Таким чином, основною функцією СПЗ було служити розрахунковою грошовою одиницею для МВФ та деяких інших міжнародних організацій. У цьому плані СПЗ використовуються майже винятково в угодах між МВФ та його членами.

Незаперечним фактом є те, що вже тепер є система, за допомогою якої МВФ може створювати міжнародні резервні активи у формі нових СПЗ. СПЗ можна перетворити на важливий інструмент економічної політики і теперішнього подолання кризи.

МВФ міг би надавати СПЗ спеціально для підтримки економічного зростання в усьому світі, а також використовувати як світову валюту для розрахунків, що не допускає утворення бульбашок.

СПЗ можна створювати в розмірах, достатніх для звільнення світової економіки від залежності від американського дефіциту і резервних активів, які він породжує.

СПЗ могли б послужити своєрідним валютним еталоном, щоб допомогти світовому співтовариству позбутись від доларової залежності.

Може помилково здатися, що кризу, яка викликана розбуханням грошової маси, не можна здолати подальшим підживленням цього грошового розбухання.

Як тільки крани боргового дефіциту будуть перекриті, світовому співтовариству потрібна буде нова здорова світова валюта.

СПЗ повинні створюватись у розмірах, суворо обмежених товарною метаморфозою, обміном товарів і утворенням боргових зобов'язань.

Дж. Сорос рекомендує розподіляти СПЗ з орієнтацією на сприяння цілям розвитку. Нобелівський лауреат, що нині очолює створену рішенням 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН цільову групу високого рівня для аналізу нинішньої глобальної фінансової кризи, Дж. Стігліц пише: «Одна з ідей з підтримки світового розвитку, яка заслуговує уваги — це нова форма світових грошей, подібна до МВФ-івських СПЗ. СПЗ — це різновид світових грошей, які випускає МВФ, а країни згодні приймати й обмінювати на долари чи на іншу тверду валюту.

Замість форми зберігання резервів у доларах країнам можна б запропонувати нову світову валюту.

Емісією світових грошей могли б зайнятися найрізноманітніші інституціональні структури. Це може бути, зокрема, МВФ (відповідальний за емісію СПЗ). Можна також створити нову організацію для розв'язання питань, пов'язаних з виділенням сум та їхніх розмірів. Не виключено, що нова інституційна структура вимагатиме створення низки траст-фондів...

Цю ж ідею використання СПЗ у широкому плані підтримує також Дж. Сорос. І пан Стігліц, і пан Сорос визнають, що СПЗ можна успішно використовувати для досягнення поставлених економічних цілей.

Певною мірою МВФ уже почав перетворюватися в щось подібне до міжнародного центрального банку (МЦБ), адже, рятуючи країну, яка потрапила в біду, він і рятує міжнародні фінансові інститути від втрат, якими загрожує їм певна країна Отже, МВФ перешкоджає скороченню світової грошової пропозиції. Адже точно так само центральний банк запобігає скороченню національної грошової пропозиції, коли приходиться з виручкою збанкрутілому банку чи банківській системі в цілому на національному рівні. Виручаючи вражені кризою країни і фінансові інститути, МВФ значною мірою не дозволив жодній із численних економічних криз останніх років перерости у світову кризу.

Ті самі чинники, що сприяли формуванню світової економіки, тепер вимагають і створення світової валютної системи, яка не належала б жодній країні і не використовувала б її плодів у своїх інтересах.

У світі сформувалася світова економіка. Цього ніхто не заперечує. Але тепер необхідно усвідомити, що склалась і світова грошова база, і світова грошова пропозиція. Людство повинно або методично і розумно управляти пропозицією цих грошей, або спостерігати як вона буде дестабілізувати світову економіку.

На дводенному саміті «великої двадцятки» (G20), що стартував 11 листопада в Сеулі, найбільш економічно розвинуті країни світу намагались знайти єдиний і прийнятний для всіх шлях до створення більш сильної та безпечної глобальної фінансової системи. Для цього треба провести корінну реорганізацію банківських систем, пристосувати її до функціонування кредитної грошової системи, яка вимагає свідомого регулювання і державного контролю.

У першу чергу, потрібний Світовий центральний банк Для його створення МВФ має в наявності необхідну організаційну структуру. Але для успіху своєї місії фонд повинен розв'язати такі завдання. По-перше, він повинен узяти під суворий контроль утворення міжнародних резервних активів. По-друге, він повинен навчитися правильно розподіляти майбутню пропозицію світової ліквідності (тобто уникати як її надлишку, так і нестачі). По-третє, треба міцно прив'язати процес створення міжнародної резервної валюти до реального, об'єктивного процесу обміну й утворення світових боргових зобов'язань на комерційній основі. По-четверте, відмежувати утворення і рух грошей від спекулятивних операцій з цінними паперами, які створюють бульбашки, підривають і руйнують не лише грошову систему, а й економіку. Нарешті, він повинен навчитися розподіляти кредитні ресурси так, щоб одночасно забезпечити світову економічну стабільність і сприяти вирішенню питань світового розвитку.

Звичайно, що ці цілі повністю реальні. Необхідні інструменти вже є в наявності. Потрібна лише скеровуюча рука й достатня політична воля. Вони допоможуть створити ефективну й раціональну міжнародну валютну систему, здатну задовольнити потреби світової економіки й не допускати утворення бульбашок.

Міжнародний центральний банк повинен стати найефективнішим засобом забезпечення грошової стабільності у світовому масштабі.

Сьогодні світова грошова пропозиція вирвалася з-під контролю. Тому це явище треба повернути в кероване русло. Цей процес не може більше розвиватися стихійно. Цього можна досягнути лише за допомогою свідомого регулювання світової валютної системи, створення міжнародної резервної валюти й організації світового банку.

Тільки за допомогою вищезгаданих заходів можна буде усунути недоліки теперішньої валютної політики і не давати змоги світовим спекулянтам і американському торговому дефіциту наводнювати світ доларовою ліквідністю. Запропоновані заходи допоможуть виробити чіткі рекомендації щодо відновлення рівноваги у світовій економіці і створенню основ для стійкого економічного зростання в майбутньому.

Кейнс наголошував, що ринкова система не володіє властивістю самокорекції для підтримання росту. Багато науковців вважають, що в цьому полягає революційна суть теорії Кейнса.

Там, де ринок справляється, хай активно діє, де не під силу йому вирішити питань, там держава обов'язково повинна діяти активно й рішуче.

Укладання міжнародної угоди між такою великою кількістю країн — справа нелегка, хоч і доконче потрібна. Кожна з країн прагне самостійно регулювати та контро-

лювати свою фінансову систему, тому виписати магічну формулу фінансового здоров'я, яка працюватиме, незважаючи на кордони, буде складно. Бачучи балаган у світовій системі, яку підриває безвідповідальність кожної з країн, яка виходячи з ідеї суверенності, діє в фінансовій області так, як їй заманеться, Президент Франції Ніколя Саркозі докладає багато зусиль до вироблення нового глобального фінансового порядку. Цьому сприяє те, що з 12 листопада 2010 р. Франція заступила на посаді голови фінансової «двадцятки».

Ці завдання не здатні розв'язати ні велика вісімка, ні двадцятка, яких, до речі, ніхто не наділяв відповідними повноваженнями. Учасники цих формувань відображають інтереси найбільш розвинених країн. Розв'язання цього завдання лише посилює Організації об'єднаних націй.

Можна розпочати з переговорів на спеціальній сесії Організації з міжнародної торгівлі. Допомогу в поширенні пропонованої ідеї і збиранні відгуків через розгортання діалогу з урядами всіх країн міг би надати МБРР. При істотному реформуванні МВФ він міг би стати центром розв'язання цієї проблеми.

Не можна національних грошей жодної країни перетворювати у світову резервну валюту. Вона повинна належати всім країнам, усі вони повинні здійснювати контроль за її випуском і всі повинні отримувати вигоди від її функціонування і розплачуватися за вади й недоліки функціонування.

Так що на питання, що має повноцінно замінити золото як світову резервну валюту, може бути дана лише одна відповідь — свідоме, контрольоване державою суспільне регулювання грошових відносин, запровадження світової валюти і організації міжнародного банку.

Це свідоме регулювання грошових відносин стане тією системою, якій світ надаватиме переваги над золотими кайданами, звільнивши, врешті-решт, свої монетарні системи від золотих ланцюгів.

Запровадження світової валюти принесе чималий емісійний дохід, який належатиме всім країнам і не привласнюватиметься лише США, як це тепер відбувається. Емісійний дохід від запровадження євро тепер розподіляється між усіма країнами Євросоюзу. А що тепер отримує Україна від використання 100 млрд. доларів? Одні збитки, даруючи США понад 90 млрд. доларів емісійного доходу у вигляді безпроцентного не обмеженого часом кредиту.

Серйозною перешкодою в реалізації запропонованих заходів тепер є панівні дискредитовані ліберальні догми, неготовність лідерів світової валютної політики відмовитися не лише від використання застарілих, монетаристських підходів, а й отримуваних баришів від надування грошових бульбашок.

Не тільки на економічну теорію, а й на практичне вирішення назрілих питань негативний вплив справляє трактування сучасної грошової системи не як кредитної, а паперової.

Ці різні види грошових систем мають різну надійність, тому до їх регулювання і до управління ними застосовуються різні методи.

Виникла нагальна потреба у створенні нового глобального фінансового порядку. Міжнародна фінансова система — її основоположні принципи, способи регулювання й інститути — вимагають глибокого реформування.

На спалаху сучасної фінансової кризи, від якої страждають сотні мільйонів людей у всьому світі, значною мірою позначилися вади панівної тепер у всьому світі кредитної грошової системи. Ця система потребує іншого підходу, ніж золотогрошова, яка володіла механізмами саморегуляції, що базувалися на внутрішній вартості золотих грошей, якої кредитні гроші не мають.

У зв'язку з демонетизацією золота виникла гостра потреба у визначенні принципів функціонування кредитної грошової системи, яка може базуватися лише на свідомому її регулюванні. Оскільки цього не було зроблено, процес її функціонування відбувався стихійно з постійними збоями і кризовими спалахами. Як би прикро не було про це говорити, але людство досі не має задовільної концепції функціонування кредитної грошової системи.

Спровокована американським доларом світова фінансова криза, яка нещодавно спалахнула, принесла горе і страждання мільйонам людей у всьому світі. ООН не може більше залишатися байдужою до їхньої долі. Лише вона одна здатна вжити дієвих заходів з подолання світової кризи. Іншого міжнародного органу, здатного розв'язати цю проблему, немає.

Тепер в умовах глобалізації перед ООН постали питання, які ще недавно перед нею не поставали. Для того, щобвилікувати хворобу, треба спершу правильно визначити діагноз, який досі ставиться помилковий, як і такими є заходи, скеровані на подолання світової фінансової кризи, з якою країни великої двадцятки вирішили боротися за допомогою вливання у сферу обігу додаткової кількості грошей. Це нагадує спробу гасити пожежу керосином.

У світі змінилась ситуація, у минуле відійшла золотогрошова система, на якій базувалась її саморегуляція. На зміну прийшла кредитна грошова система, при якій гроші позбавлені внутрішньої вартості, а отже, й відсутня саморегуляція, що зумовлює необхідність свідомого регулювання грошових операцій.

Було б добре, щоб експерти ООН, які опрацьовуватимуть заходи з подолання світової фінансової кризи, врахували ті великі зміни, які відбулися у світовій валютній системі, детально досліджені в працях українських учених, і які повсюдно не враховуються. Цю кредитну грошову систему було всебічно обґрунтовано українськими вченими (див. статтю О. Овсянникової «М. Швайка — автор кредитної теорії грошей», опубліковану в журналі «Економічний вісник Донбасу», 2008, №4 (14), с. 206–215).

Розвиток людства відбувається в напрямку створення єдиної світової грошової системи, при якій потреба в багаточисельних національних грошових системах з часом взагалі зникне. Швидше чи пізніше, але це неодмінно станеться. Питання єдиної сучасної світової валюти — це питання єдиної міри. І така штучна безіменна космополітична грошова одиниця вже існує. Це СПЗ. Так само, як людство колись ішло до стандартизації міри довжини, ваги, так само тепер воно йде до уніфікації національних грошових систем. Раніше для цього не було умов.

Тепер ці умови визрівають. Відбулась демонетизація золота і золотогрошова система відмерла. Виникла рухлива, незакостеніла кредитна грошова система, за

якої грошове буття вартості не ототожнюється з речовим носієм грошових відносин.

Цей захід допоможе народам національних держав позбутись від данини, яку вони сплачують корупціонерам і мафіозі, що з національними грішми проробляють фокуси, подібні до тих, які в минулому проробляли королі і царі, фальшуючи золоту грошову одиницю, зменшуючи її вагу, понижуючи пробу.

Зміст цієї теперішньої нової кредитної грошової системи висвітлюється в таких моїх книжках:

1. Shvayka Mykhaylo A. The Credit Monetary system: Its Essence and Peculiarities of Its Functioning. — Kyiv: Publishing of Kyiv International University, 2008.

2. Shvayka Mykhaylo A. The issues of formation, development and functioning of credit-monetary system (It's transformation from the crisis stimulator into provoker of world financial crisis). — Kyiv: Publishing of Kyiv International University, 2009

3. Швайка М. А. Кредитна грошова система: її суть та особливості функціонування. — Видавництво Київського міжнародного університету. — К., 2008.

4. Швайка М. А. Банківська система України: проблеми становлення і удосконалення. Видавництво Київського міжнародного університету — К. — 2010.

Цій важливій проблемі взагалі не присвячено фундаментальних наукових праць через нехтування факту існування кредитної грошової системи. Через це до оцінки процесів, пов'язаних з функціонуванням кредитної грошової системи, економісти підходять з позицій неіснуючої золотогрошової системи, або паперової.

Повсюдне запровадження єдиної світової валюти спростить і полегшить комерцію, платежі й розрахунки, кредитування, а також освітній і культурний обмін. Зникнуть величезні затрати на перетворення національної валюти однієї країни у валюту іншої країни.

Так само, як сьогодні в усьому світі всі країни користуються єдиними мірами довжини, ваги, так невдовзі вони користуватимуться єдиними світовими грішми, роль яких буде зводитись до єдиної міри.

Вчені, які задумувались над проблемами подальшого розвитку теорії грошей, приходили до таких же висновків. Наприклад, видатний український економіст М. І. Туган-Барановський ставив питання, щоб гроші були просто якимись умовними знаками (див. М. І. Туган-Барановський Політекономія. К.: 1994, с. 125).

Теперішнє обговорення питання щодо запровадження єдиної резервної світової валюти є підготовчим етапом до запровадження світових грошей.

Користування різними національними грішми в умовах панування кредитної грошової системи нагадує використання різних одиниць довжини, ваги.

З виникненням кредитної грошової системи змінилася сама природа грошей. Тепер фізичні відчутні стандартні порції благородних металів замінені кредитними борговими зобов'язаннями, авторитет яких повинні підтримувати не лише банки, комерційні установи, а й держава, ранг зобов'язань якої є найвищим. Усе це підвищує відповідальність держави за регулювання грошових відносин. Якщо при золотогрошовій системі гроші мали самостійне існування, то при кредитній — їх буття і існування нерозривно пов'язане з банками, де вони перераховуються з одного рахунку на інший.

У світі грошей відбувається революція. У наш час концепція грошей докорінно змінюється. Теорію грошей доведеться докорінно змінити і світову грошову систему доведеться стандартизувати.

Пропозиції щодо запровадження нової резервної валюти тепер активно обговорюють не лише науковці, а й державні мужі на міжнародних нарадах і світових форумах, зокрема, в ООН. Для аналізу нинішньої глобальної фінансової кризи 63 сесія Генеральної Асамблеї ООН створила спеціальну цільову групу на чолі з Нобелівським лауреатом Дж. Стігліцем, який є активним прибічником запровадження нової резервної валюти.

Конференція ООН 8 вересня 2009 року по торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) опублікувала доповідь, підготовлену групою експертів, які запропонували замінити долар новою загальносвітовою валютою. Про необхідність заміни долара новою резервною валютою, що використовується у розрахунках між країнами, протягом тривалого часу заявляють лідери багатьох країн. Тепер вперше з такою пропозицією виступила ООН. Світова фінансова криза є глобальною і вимагає негайних дій. Від неї страждають люди на усіх континентах.

Без централізації влади над світом неможливо втілити заходів по його виздоровленню. Світ має велику потребу в новій фінансовій архітектурі, хоч її деталі до кінця ще не опрацьовані. Криза переконала світове співтовариство в невідкладному реформуванні міжнародної економічної системи.

Чорнобиль, екологія в одних країнах позначається на інших, тому треба регулювати відносини у світових масштабах. Людство вже давно рухається у цьому напрямку. Були створені спеціальні органи, що займаються розбудовою і розвитком світової валютно-фінансової і торгової системи. Спільними зусиллями країн здійснено заходи по лібералізації торгівлі (ГАТТ/ВТО) і забезпечення стабільності світової валютно-фінансової системи. Світове співтовариство визнало необхідним сприяння розвитку відсталих країн в рамках ООН, ЮНКТАД, групи Всесвітнього банку. У XVIII чи XIX століттях усього цього не було.

Процес уніфікації набирає обертів і несеться по усьому світу. Глобалізація економіки, соціального життя та інших сфер життя світового співтовариства постійно вимагає переходу від однобічного їх регулювання національними державами до регулювання колективного на міжнародному чи наддержавному рівні. З монополією однієї валюти треба закінчувати. Оскільки долар падає, друкарський верстат посилено безустанно штампує зелені банкноти і його зупинити окремим країнам в сучасних умовах неможливо.

Російська влада вживає надмірні зусилля, щоб перетворити рубль в одну зі світових резервних валют, висловлюючи жаль за руйнування рубльової зони. Китай вже давно прагне знайти замітника долара, що не був би пов'язаний з інтересами якоїсь конкретної нації та не залежав би від економічної ситуації. Для початку Китай пропонує використовувати SDR. Китай, Бразилія, Індія, Росія не хочуть бути залежними від прив'язаного до хворої американської економіки долара. З'являються публікації під заголовком: «Убити долар», «Нові економічні гіганти шукають нову резервну валюту» (див. Тиждень Український, 2009, №29 (90) с. 26).

Міжнародна валютна система повинна стати комплексом утвореним усіма валютами світу. Ступінь взаємозалежності між країнами зростає і глобальна природа наших проблем очевидна. В глобальній економіці ніхто сам собі не допоможе. Країни повинні докласти зусиль для згладжування своїх відмінностей та поглиблення відносин: ми повинні здолати інерцію, яка тягне нас до старого мислення і старих підходів.

З появою Всесвітньої комп'ютерної мережі відкрились небачені можливості для економічної діяльності в планетарному масштабі.

Миттєвість і загальнодоступність глобальної комунікації перебудувала багато галузей господарського життя і сприяла появі нових видів бізнесу. Таким чином порушена проблема може бути розв'язана двома шляхами:

1. Збереженням долара як світової резервної валюти за умови запровадження суворого контролю за грошово-кредитною системою США світовим співтовариством (на що США ніколи не дадуть згоди). У цьому зв'язку не можна обходити стороною питання про те, хто стоїть за цим наводненням світового ринку доларами, хто є їх гарантом і несе відповідальність за дотримання певних правил, точніше вимог економічних законів при запуску цих доларів у обіг, наскільки причетний до цієї справи уряд США. Цей контроль світовим співтовариством за безвідповідальним наводненням світового ринку доларами взагалі неможливо здійснювати. Навіть уряд США в цій ділянці безсилий. Федеральна Резервна Система, яка виконує функції центрального банку і практично єдина запускає долари у світовий обіг, є не державною, а приватною організацією, в основі якої 20 приватних банків США, які незаконно присвоїли собі право друкувати світові гроші без будь-яких обмежень і відповідальності. Приватна організація керується не інтересами усього людства, а прибутками. Видрукована банкнота відразу не

стає грошми. Для цього її треба освятити, вдихнути в неї економічне відношення. Цим Богом освяти банкнот є обмін, який створює гроші. Це намагається також зробити чорт, від імені якого з'являються непотрібні, зайві, неосвячені обміном гроші. Саме таким способом тепер запускаються у світовий обіг нічим не забезпечені й ніким не гарантовані американські долари, які наводнили увесь світ і спровокували світову катастрофу. Життя мільйонів людей у всьому світі не може більше залежати від того, як ще довго протримається імперія долара, як вона скоро рухне. Треба діяти і негайно виправляти ситуацію.

2. Так що єдиним виходом з існуючої ситуації є запровадження нової світової резервної валюти і створення світового банку, що давно на часі.

Треба на практиці відмежувати створення грошей на ґрунті здорової комерційної діяльності від біржових, майнових та інших спекулятивних операцій із цінними паперами на фондовому ринку, який до утворення грошей зовсім непричетний.

У зв'язку з тим, що Україну обрали членом економічної і соціальної Ради ООН для вирішення світових глобальних питань, вона могла б показати себе як активний учасник світової політики. На сформульовані в наших наукових працях і листа, адресованих Генеральному секретарю ООН пану Пан Гі Муну і керівникам урядів багатьох країн пропозиції по подоланню світової фінансової кризи, створенню нової світової резервної валюти і організації міжнародного банку надійшли листи з подяками від Генерального секретаря ООН пана Пан Гі Муна за передані матеріали, колишнього Прем'єр-міністра Великобританії пана Гордона Брауна, Президента Франції пана Ніколя Саркозі та ін.

За допомогою розробок наших учених Україна має що сказати з приводу причин світової кризи і шляхів її подолання.